

(1) ספר שמות פרק כא

(כג) וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנִתְּתָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ:
(כד) עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל:
(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פָּצַע תַּחַת פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה:

(כט) וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְּמַל שְׁלֹשָׁם וְהוּעַד בְּבַעְלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וְהִמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעַלָיו יוּמָת:
(ל) אִם כֹּפֵר יוֹשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נַפְשׁוֹ כָּל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו:

(2) סכוליון למגילת תענית ד' תמוז

בארבעה בתמוז עדין ספר גזרתא. . . שהיו ביתוסין אומרים עין תחת עין שן תחת שן הפיל אדם שן חברו יפיל את שנו סמא עין חברו יסמא את עינו יהו שוים כאחד. . . אמרו להם חכמים והלא כתוב התורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. התורה אשר כתבתי והמצוה להורותם. וכתוב ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. ולמדה את בני ישראל זה מקרא. שימה בפיהם אלו הלכות. יום שבטלוהו עשאוהו יום טוב.

(3) אבן עזרא הפירוש הקצר על שמות פרק כא פסוק כה

והמכחישים יפרשו כל אלה הנזכרים שהם כמשמעם. ומעתיקי התורה אמרו, כי יש כופר לכלם. והנה יהיה פ' עין תחת עין – כי החובל חייב שיוציאו עינו תחת העין שהוציא, רק אם יתן כופר עינו, וזה כטעם וגם בעליו יומת (כ"ט), ואחר כן אם כופר יושת עליו, ובפרשת אמור אל הכוהנים (ויקרא כ"ד:י"ט) אאריך מעט.

(4) ספר ויקרא פרק כד

(יט) וְאִישׁ פִּי יִתֵּן מוֹם בְּעֵמִיתוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה כִּן יַעֲשֶׂה לוֹ:
(כ) שָׁבֵר תַּחַת שָׁבֵר עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֵׁן תַּחַת שֵׁן כְּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם כְּאֲדָם כִּן יִנָּתֵן בּוֹ:

(5) אבן עזרא על ויקרא פרק כד פסוק יט

כן יעשה לו ואמר שמשון כן עשיתי להם (שופ' טז, יא). והגאון הביא ראיות משקול הדעת, כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו. כי הראשון בא בלא כוונה, ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו, ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות, וכן בעין. ומי שסר שלישיית אור עינו, איך יוכל לעשות כן בעין החובל, ע"כ דברי הקבלה אמת. כי פ' כל אלה, שיש עליו כופר, וראוי להוציא עינו אם לא יפדנו. ואם טענו עלינו, אם היה החובל עני? ותשובתינו, כי על הרוב דבר הכתוב, ושמא יעשיר העני. גם זאת התשובה על הטענים, אם היה חובל העין עור:

(6) רש"י על שמות פרק כא פסוק כד

עין תחת עין – סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו, כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם, ולא נטילת אבר ממש, כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל (בבא קמא פ"ד).

(7) ר' יהודה הלוי כוזרי ג: מ"ו-מ"ז

מו. אמר הכוזרי: הלא עונש הנזק מפורש בתורה, במה שאמר (שמות כא:כד) עין תחת עין, וכאשר יתן מום באדם כן ינתן בו (ויקרא כד:כ).
מז. אמר החבר: והלא נאמר בו אחר כן; (ויקרא כד:יח) ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש, הלא זה הכופר והלא לא היה אומר מי שהכה סוסך הכה סוסו אבל אומר קח סוסו, כי אין לך תועלת בהכות סוסו, וכן מי שכרת ירך אין אומרים לך קח ידו, כי אין לך תועלת בכרות את ידו. כל שכן שהיה נכנס בדינין האלה מה שסותר אותו השכל, מפצע תחת פצע וחבורה תחת חבורה, איך נוכל לשער זה, שמא ימות אחד מהם מפצע ולא ימות האחר מכמותו, ואיך נוכל לשער כמותו, ואיך נקח עין מי שאין לו אלא עין אחת כופר עין מי שיש לו שתי עינים, וישאר האחד סומא והשני בעין אחת, והתורה אמרה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו. ומה צרכי לדבר עמך על אלה החלקים, אחרי אשר הקדמתי לך צורך הקבלה עם אמתת המקובל מהם וגדולתם וחכמתם והשתדלותם.

8 ר' חננאל מובא בר' בחיי על שמות פרק כא פסוק כד

קבלת רז"ל בזה: (מכילתא נזיקין פרשה ח') דמי עין ולא עין ממש, והראיה מה שהזכיר למעלה: "רק שבתו יתן ורפא ירפא" ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו מה ישלם אחרי כן והוא גם הוא צריך שבת ורפוי, ועוד כי זה שהוציא עין חברו אילו עשינו לו כן והוציאנו את עינו לא כל הטבעים שוים, ואולי השני יומת בהוצאת עינו מפני שטבעו רך מן הראשון, והתורה אמרה: "עין תחת עין" ולא עין ונפש תחת עין, ואם כן אין בזה השוואת היושר והמשפט לכל טבעי בני אדם זולתי בדמים,

9 ועוד הכתוב שאמר: (ויקרא כד: יט-כ) "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו", "שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו", אי אפשר שיתקיים הכתוב הזה אלא כפי קבלת רז"ל בדמים ולא נטילת אבר ממש, לפי שאי אפשר לאדם לעשות חבורה כאותה שעשה לו חברו באורך וברוחב ובעומק ולא יתכן לו לצמצם, ואם יעשה פחות או יותר לא קיים "כאשר עשה כן יעשה לו", אלא מכאן שאינו ממש אלא דמים, כדמי מה שעשה לא פחות ולא יותר.

10 ויש לשאול היאך נקיים הכתוב: "כאשר עשה כן יעשה לו" אם לא בעשיית חבורה ממש שהרי הוא חבורה עשה ואם זה שעשה חבורה הוא חייב לשלם דמים האיך יתקיים "כאשר עשה כן יעשה לו".

11 ויש לומר כי פירוש "כאשר עשה כן יעשה לו" כאשר הרע כן ירעו לו, והראיה מדברי שמשון שאמר: (שופטים טו: יא) "כאשר עשו לי כן עשיתי להם", והלא הם גזלו את אשתו והוא שרף את תבואתם, והרי מעשה שלהם לא היה כמעשה שלו, אלא ודאי כיון שהרעו זה לזה כאלו השתלמו הגמול. וכן מצינו בדברי הנביא שמתנבא על עשו: (עובדיה א: טו-טז) "כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך", "כי כאשר שתיתם על הר קדשי", והא למדת מן הדעת ומן הכתוב ומדברי חכמים שאין פירוש עין תחת עין ממש אלא דמים, כן כתב רבינו חננאל ז"ל.

12 ספר שמות פרק כא

(יח) וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב:
(יט) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא:

13 ספר שופטים פרק טו

(יא) וירדו שלשת אלפים איש מיהודה אל סעיף סלע עיטם ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי משלים בנו פלשתים ומה זאת עשית לנו ויאמר להם פאשר עשו לי כן עשיתי להם:

14 ספר עובדיה פרק א

(טו) כי קרוב יום ה' על כל הגוים פאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך:
(טז) כי פאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו והיו פלוא היו:

15 רמב"ן על שמות פרק כא פסוק כד

עין תחת עין – הידוע בקבלת רבותינו שהוא ממון . . . ועל דרך הפשט אין הצלה מזאת השאלה, לבד אם יאמרו כי המכה אשר יתן מום בעמיתו (ויקרא כד: יט) והוא מום קבוע שישאר בו, כגון עין יד ורגל וכויה שישאר ממנה הרושם לעולם, אז נעשה כמותה בגופו, והוא מה שאמר (שם כ') כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, ואין בזה תשלומי שבת ורפוי כלל. אבל אשר יכה אותו באבן או באגרוף על בגדיו ונפל למשכב ונתרפא רפואה שלימה ולא נשאר בגופו מום, בזה אמר (לעיל פסוק י"ט) רק שבתו יתן ורפא ירפא.

16 והנה הכתוב שהזכיר כויה ופצע וחבורה, כפי משמעו כל הנזקים האלו בכלל הזה, והפצע והחבורה יתרפאו לגמרי. ומה שאמר הכתוב שם (ויקרא כד: יט) ואיש כי יתן מום בעמיתו רצה לכלול כל המכות, שלא האריך שם להזכיר פצע וחבורה וכויה, ואמר מום, כי כל מכה יעשה מום לשעתו, ואפילו המתרפא נקרא מום, כאמרנו מום עובר (בכורות ל"ז:). והתורה קראה גרב או ילפת או מרוח אשך מום (ויקרא כא: כ), וכלם עוברים ומתרפאים. וכתוב ילדים אשר אין בהם כל מום (דניאל א: ד). והכלל כי הקבלה בכל מקום אמת.